

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Петриченко Лариси Олексіївни на дисертаційне дослідження
Коваль Дар'ї Сергіївни «Формування правової культури майбутніх
учителів історії та правознавства у фаховій підготовці», представленого на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 –
освітні, педагогічні науки, галузь знань
01 Освіта / Педагогіка**

З метою здійснення аналізу дисертації Коваль Дар'ї Сергіївни нами було проаналізовано її зміст. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Проблема формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці, становлення молодого спеціаліста і подальшого його професійного розвитку завжди була, є нині й завжди буде актуальною в усьому світі, в Європі, й, безумовно, в Україні. Незаперечним є положення про те, що педагогічна освіта має бути пріоритетом в освітній політиці кожної держави. Для сучасної вітчизняної освітньої системи характерним є прагнення інтегруватися у світовий та європейський освітній простір. Це зумовлює необхідність дослідження важливої і актуальної в процесі реформування сучасної системи освіти проблеми формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці у зв'язку з глобалізацією освітнього простору. У цьому контексті дослідження Коваль Дар'ї Сергіївни є актуальним, а його результати прогностичними.

Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри філософії та суспільних дисциплін «Соціально-філософські виміри сучасного українського суспільства» (номер державної реєстрації 0111U007557) Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Тему затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 13 від 26.06.2018) та

узгоджено на засіданні Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 25.09.2018).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Авторкою розглянуто ступінь розробленості проблеми у науковій літературі, розкрито еволюцію поняттєвого апарату дослідження; уточнено критерії, показники та рівні сформованості правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці; здійснено діагностику сформованості правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці; розроблено й апробовано модель формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці; обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства під час фахової підготовки.

Нові факти, одержані здобувачкою. Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше обґрунтовано педагогічні умови формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства (стимулювання мотивації пізнавальної діяльності, ціннісного ставлення до норм права з урахуванням сучасних суспільно-історичних реалій з використанням інноваційних форм і активних методів навчання; диверсифікація змісту навчальних дисциплін для набуття здобувачами вищої освіти правових знань; використання освітніх технологій, що забезпечують оволодіння майбутніми учителями історії та правознавства правовим досвідом); розроблено модель формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці, яка охоплює такі блоки: методологічно-цільовий (мета, підходи і принципи), змістово-процесуальний (етапи, зміст, форми, методи, технології), діагностично-оцінний (діагностичний інструментарій, критерії, показники, рівні сформованості правової культури майбутніх учителів історії і правознавства, результат).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Методологічно обґрунтовано визначення мети, основних завдань і методів наукового пошуку. Об'єкт, предмет і завдання дослідження сформульовано методологічно правильно.

Методологічною основою дослідження є сукупність наукових підходів до розв'язання проблеми формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці, загальнодидактичних принципів та специфічних.

Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (254 найменування, із них 9 – іноземною мовою), 10 додатків на 138 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 392 сторінки, з них 214 сторінок – основний текст. Робота містить 9 рисунків, 47 таблиць. Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів і висновків зумовлена теоретико-методологічним підходом дослідниці і застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів наукового пошуку, що використовувалися при дослідженні. Заслуговує позитивної оцінки вміння дослідниці систематизувати й узагальнювати дослідницькі документи і матеріали, що має певну специфіку в педагогічних наукових пошуках. Гіпотеза чітко узгоджена із завданнями дослідження. Подані анотації українською та англійською мовами повністю відображають зміст роботи. Основні положення й результати дослідження пройшли апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня.

Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів.
Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти методики діагностування рівнів сформованості правової культури майбутніх учителів історії та правознавства, оновленні змісту дисциплін «Теорія держави і права», «Історія держави і права України», «Теорія і методика навчання

історії», «Методика навчання правознавства», проведенні спецсемінірів «Правова культура майбутнього вчителя історії і правознавства», «Основи правовиховної роботи в школі», «Створення, оновлення та захист інформації відповідно до змін в законодавстві», рефлексивний спецсеминар; використанні тренінгів, активізації самостійної роботи майбутніх учителів історії та правознавства для забезпечення ефективності процесу формування правової культури.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/46 від 10.09.2020), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/01/2380 від 21.09.2020), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-376/3 від 10.09.2020).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти при викладанні фахових дисциплін, спецсемінірів для підготовки майбутніх учителів історії та правознавства; у подальших дослідженнях з теорії та методики професійної освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є методологічно обґрунтованою й логічною. Стиль викладу й аналізу проміжних і кінцевих результатів дослідження, наукових положень і висновків є обґрунтованим на теоретичному і методологічному рівнях.

Здійснений огляд літератури дає розуміння ступеня вирішення проблеми формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці, зокрема розкриті питання правової освіти і виховання, професійно-правової підготовки майбутніх учителів історії та правознавства тощо.

З урахуванням сутності базових понять потрактовано ключові терміни «формування правової культури у майбутнього вчителя історії і права у фаховій підготовці», «сформованість правової культури майбутнього

вчителя історії і права».

Уточнено критерії сформованості правової культури у майбутніх учителів історії та правознавства та визначено їхні показники: усвідомлення (переконаності) цінності права і необхідності дотримання його норм; позитивне прийняття нормативно-правового забезпечення професійної діяльності; сформованість правових потреб, інтересів, домагань, правових установок і переконань, соціальної і правової активності у правотворчості, правозастосуванні, правоохоронній діяльності; інтерес до правових знань, наявність високої професійної мотивації, здатність орієнтуватися в потоці правової інформації; усвідомлення особистої і суспільної значущості майбутньої професії; когнітивно-інформаційний (система історичних, правових та психолого-педагогічних знань, необхідних і достатніх для здійснення професійної діяльності (за широтою, обсягом, глибиною); оволодіння навичками здобування цих знань з подальшим використанням їх у просвітницькій та правовиховній діяльності; спрямованість на вивчення законодавства, правової літератури, вирішення правових ситуацій і розгляд соціально-правових проблем, спрямованість на пошук інформації про зміни в соціально-правовому житті суспільства і держави, вільне оперування елементарними правовими поняттями, усвідомлення необхідності правових знань, знань з прав людини і дитини в майбутній професійній діяльності та застосування їх у відстоюванні своїх поглядів, позиції); регулятивно-діяльнісний (здатність майбутнього педагога застосовувати правові знання та уміння у практичній діяльності; проявляти правомірну поведінку, здійснювати правове виховання і діяльність із захисту інтересів і прав дітей, брати участь у правових заходах; сформованість професійно-правових умінь та загальнопедагогічних умінь, їх міцність і стійкість, самостійність при виконанні завдань). З урахуванням вищеназваних критеріїв та показників схарактеризовано рівні сформованості правової культури у майбутніх учителів історії та правознавства: високий, середній та низький.

Здійснено діагностику сформованості правової культури у майбутніх учителів історії та правознавства, у ході якої проведено пілотне дослідження та констатувальний експеримент. Проведений констатувальний експеримент засвідчив домінування низького рівня сформованості правової культури у майбутніх учителів історії та правознавства.

Розроблено та апробовано модель формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці, згідно з якою охоплено такі блоки та їхні складники: методологічно-цільовий (мета, підходи, принципи), змістово-процесуальний (етапи, зміст, форми, методи, технології), діагностично-оцінний (діагностичний інструментарій, критерії, показники, рівні, результат) та їхні зв'язки, комплексне поетапне впровадження яких забезпечує результативність і досягнення поставленої мети.

Обґрунтовано й реалізовано педагогічні умови формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці, зокрема: стимулювання мотивації пізнавальної діяльності, ціннісного ставлення до норм права з урахуванням сучасних суспільно-історичних реалій з використанням інноваційних форм і активних методів навчання; диверсифікація змісту навчальних дисциплін для набуття здобувачами вищої освіти правових знань; використання освітніх технологій, що забезпечують оволодіння майбутніми учителями історії та правознавства правовим досвідом.

Педагогічні умови реалізували у ході формувального експерименту. Результати дослідження свідчать про динамічні позитивні зміни показників сформованості правової культури у здобувачів вищої освіти експериментальних груп під впливом запропонованих інновацій.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.
Позитивно оцінюючи дисертацію Коваль Дар'ї Сергіївни, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження і побажання.

1. Авторці дисертації варто було б більш ґрунтовно підходити до інтерпретації окремих фактів і положень у тексті роботи, а також надавати їм власну авторську оцінку.

2. Потребує деталізації опис стану формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства в системі методичної роботи для закладів вищої освіти.

3. У дисертації недостатньо чітко визначені алгоритм і специфічність проведення математичних обчислень і методика експериментального дослідження.

4. Бажано було б більше уваги приділити висвітленню рекомендацій щодо використання результатів і висновків дисертації.

5. У тексті дисертації мають місце окремі огріхи редакційного характеру. Не вважаємо за потрібне їх коментувати, оскільки завдання опонента полягає у ґрунтовному аналізі наукової суті проблеми дослідження.

Вищезначені зауваження не є принциповими, вони носять лише пропозиційно-рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, достатньо повно висвітлені в 15 публікаціях автора, із них: 6 статей відображають основні наукові результати (1 – у зарубіжному фаховому виданні), 8 – апробаційного характеру, 1 – додатково відображає результати дисертації.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». Дисертаційна робота Коваль Дар'ї Сергіївни «Формування правової культури майбутніх учителів історії та правознавства у фаховій підготовці» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки. За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, вірогідністю основних результатів, змістом

і оформленням робота повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), що дає підстави для присудження Коваль Дар'ї Сергіївни наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології
початкової освіти та освітнього менеджменту
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія» Харківської обласної
ради

 Л.О.Петриченко

Підпис Л.О. Петриченко
Засвідчую
Начальник відділу кадрів [Signature]
« 27 » 04 20 21 рік